

LÄR OM KÄRNVAPEN

Militarisering och beväpning

I många års tid har det internationella samfundet varit överens om att rymden ska användas för fredliga ändamål och för hela mänsklighetens nytta. Exempel på sådan nytta för alla är vädersatelliter, satelliter som kan hjälpa till att förutse naturkatastrofer, vetenskaplig forskning och satelliter som kan upptäcka rymdskrot, meteoriter och kometer innan dessa når jorden och orsakar skada. Sedan länge är rymden dock också militariserad. Satelliter för kommunikation, spaning, varningssystem och navigation finns utplacerade i rymden och används både för civila och militära syften.

Men än så länge är rymden inte beväpnad. Rymdbeväpning förstås vanligen som utplacering i omloppsbanan av rymdbaserade anläggningar med destruktiv förmåga. Vapen i rymden skulle förstöra strategisk balans och stabilitet; undergräva internationell och nationell säkerhet och upplösa befintliga vapenkontrollinstrument – speciellt de som handlar om kärnvapen och missiler. Risken för en kapprustning i rymden skulle vara stor. USA:s land- och havsbaserade missilförsvar har redan ökat spänningen i relation till Ryssland. Utplacering av amerikanska vapen i rymden skulle troligen resultera i att Ryssland skulle minska nedskärningarna i sina kärnvapenarsenaler vilket i sin tur skulle få även USA att sakta ner sin nedrustningstakt. Kina skulle troligen bygga fler kärnvapenstridsspetsar för att bibehålla sin nivå av avskräckning, med risk att även Indien och Pakistan följer efter.¹

FN:s kommitté för fredlig användning av yttre rymden (the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, UN-COPUOS) etablerades 1959 och har idag (april 2008) 69 medlemsstater. Kommittén är ansvarig för att se över det internationella samarbetet kring fredlig användning av rymden; tänka ut program för hur FN kan arbeta inom detta område; uppmuntra fortsatt forskning och informations spridning kring yttre rymden; och att undersöka juridiska problem som kan uppstå vid utforskning av yttre rymden.²

I dagsläget har ingen stat utvecklat vapen för rymden. På 1980-talet testade både USA och Ryssland olika typer av anti-satellitvapen – alltså vapen som kan användas för att skada satelliter i rymden. Staterna insåg vilket hot mot all annan användning av yttre rymden det innebar att testa den här sortens vapen och slutade sina tester långt före slutet av kalla kriget.³ Den 11 januari 2007 bröt Kina det långa

testuppehållet när landet testade sitt första anti-satellitvapen. Med provskjutningen lyckades man skjuta ner en föråldrad kinesisk vädersatellit. Många uppfattade Kinas utveckling av anti-satellitvapen som märklig, eftersom Kina är ett av de länder som arbetat hårdast i nedrustningskonferensen (CD) för att påbörja förhandlingar kring ett avtal för att förhindra kapprustning i yttre rymden. Vissa hävdade att Kina har argumenterat för vapenkontroll för att dölja sitt eget rymdprogram, medan andra säger att det är USA:s massiva satsningar på rymdherravälde som till slut drivit Kina att utveckla anti-satellitvapen.⁴ Den stora faran med att ett land provskjuter anti-satellitvapen är att det kan locka andra stater att utveckla egna program för rymdvapen. Därför måste Kinas demonstration ses som en väckarklocka och att man med gemensamma internationella ansträngningar måste förhindra att en kapprustning i yttre rymden inleds.

Användning av yttre rymden

Yttre rymden ska enligt Yttre rymdfördraget användas bara för fredliga syften. Termen "fredliga syften" har aldrig definierats, men det finns en acceptans kring att detta inkluderar kommersiell och vetenskaplig användning; användning i utvecklingssyfte och även militär användning.

- **Militär användning av rymden** – rymden har varit militariserad sedan de första kommunikationssatelliterna avfyrades. Idag förlitar sig militärer över hela världen på satelliter för kommando och kontroll, kommunikation, bevakning, varning och GPS-navigering. Därför accepterar de flesta stater att "fredliga syften" inkluderar militär användning – även när denna inte är så fredlig, så som att använda satelliter för bombräder.
- **Kommersiell användning av rymden** – att använda rymden för kommersiella syften är ett snabbt växande område för utveckling och investering. Användningen av kommersiella satelliter för kommunikation, navigering och TV-sändningar växer snabbare än någon annan rymdsektor. Troligen kommer tillväxten att fortsätta i takt med kraven på ökad tillgång till snabb internetuppkoppling, satellit-TV och trådlösa system. Utplacering av vapen i rymden hotar säkerheten för satelliter för civilt och kommersiellt bruk, men företag som använder satelliter har varit ganska tysta i frågan. Detta kan bero på att vissa företag är inblandade i både kommersiell och militär användning av satelliter. Företag som enbart använder satelliter för kommersiellt syfte borde sätta ökad press på regeringar och göra det svårt att förbise faran av att beväpna rymden.
- **Vetenskaplig användning av rymden** – forskning och vetenskap ligger till grund för i princip all annan användning av rymden. Ryssland, Japan, många europeiska länder och USA har omfattande rymdforskningsprogram. För att kunna fortsätta använda rymden för vetenskap och forskning är det viktigt att förhindra att vapen utplaceras i rymden.

- **Rymden och utveckling** – år 2000 antog alla FN:s medlemsländer den så kallade Millenniedeklarationen som definierar ett ramverk för globalt samarbete för hela 2000-talet. Rymdbaserad teknologi bidrar med viktiga och unika lösningar till flera av Millenniemålen. Hållbar utveckling kräver ständigt uppdaterad information som underlag för beslutsfattande och planering. Genom satelliter kan man exempelvis få information om markanvändning, naturkatastrofer, ökenspridning, klimatförändringar och luftföroreningar som kan vara viktigt att känna till när utvecklingsaktiviteter planeras. Internet och satellitkommunikation gör det möjligt för olika aktörer i utvecklingsfrågor att utbyta information och kunskap vilket förbättrar samarbetet.

Yttre rymdfördraget

Utplacering av kärnvapen eller någon annan form av massförstörelsevapen i yttre rymden eller att placera sådana vapen i omloppsbanan runt jorden är förbjudet under Yttre rymdfördraget som antogs 1967. Men fördraget förbjuder inte kärnvapenstridsspetsar på ballistiska missiler som avfyras från jorden, eller transit av kärnvapenstridsspetsar på ballistiska missiler genom rymden.

Även om alla stater med någon större aktivitet i rymden är medlemmar i Yttre rymdfördraget är avtalet långt ifrån universellt. 98 stater har ratificerat avtalet och ytterligare 27 har undertecknat (status den 1 januari 2008).⁵ Avtalet är över 40 år gammalt och är i behov av en översyn eller bör kompletteras med nya, mer omfattande avtal.

Kommissionen för massförstörelsevapen (Blix-kommissionen) gör i sin rapport 2006 en rekommendation om att en översynskonferens för Yttre rymdfördraget bör sammankallas för att stärka och utvidga avtalet. Kommissionen menar också att alla stater bör sluta sig till avtalet, även stater utan egna rymdprogram, eftersom ett fredligt nyttjande av rymden gynnar alla nationer och människor. I rapporten uppmärksammas också problemet med att det saknas ett forum som hanterar rymdsäkerhet i alla dess aspekter – både användning av rymden i fredligt syfte och förhindrande av att rymden beväpnas.⁶

Vad är vapen i rymden?

Det finns ingen gemensam definition av termen "rymdvapen" som alla har godkänt. En genomarbetad definition finns i ett arbetsdokument som presenterades av Ryssland och Kina i nedrustningskonferensen (CD) i maj 2006: "alla anordningar, installationer eller anläggningar baserade i yttre rymden, inklusive månen och andra himlakroppar, som kan träffa och förstöra objekt i yttre rymden, i atmosfären, på marken, i haven eller stör dessa objekts normala funktioner; liksom alla anordningar eller installationer på marken, till havs eller i atmosfären som kan träffa och förstöra rymdobjekt, skada deras normala funktioner eller förändra deras omloppsbanan".⁷

Förhindra en kapprustning i yttre rymden

Utöver Yttre rymdfördraget finns det ett antal internationella avtal och instrument för att reglera aktiviteter i yttre rymden. Men det finns inget avtal som täcker de

utmaningar som vi ställs inför i och med utveckling av rymdbaserade vapen och ballistiskt missilförsvar. De avtal som finns är också begränsade i sin omfattning, även om vissa förbjuder och sätter gränser för utplacering av vapen eller användande av väpnat våld i rymden. Vidare förbjuder inget av de existerande avtalen och överenskommelserna otvetydigt provsprängning, utplacering eller användande av vapen – förutom kärnvapen, biologiska och kemiska vapen – i yttre rymden.⁸

De flesta stater är överens om att en kapprustning i yttre rymden måste förebyggas, och frågan diskuterades i informella debatter under 2007 i nedrustningskonferensen (CD)⁹. På grund av att alla stater i CD, som kan besluta om lagligt bindande avtal för nedrustning och vapenkontroll, måste vara överens för att beslut ska kunna fattas, har ännu inget nytt avtal kommit till stånd.

Ryssland och Kina är de stater som främst arbetat för att påbörja förhandlingar om ett avtal för förhindrande av en kapprustning i yttre rymden (Prevention of an Arms Race in Outer Space, PAROS), medan USA stått i vägen genom att hävda att ingen kapprustning i yttre rymden förekommer och att ämnet därmed inte heller behöver diskuteras. Resten av internationella samfundet är överens om att frågan måste diskuteras innan en kapprustning inleds.

Förhindra utplacering av vapen i yttre rymden

Vissa medlemsstater i nedrustningskonferensen (CD) har argumenterat att förhindrande av en kapprustning i yttre rymden inte är den rätta terminologin att använda, och kanske inte det rätta avtalet att eftersträva. Diskussionen har på senare tid handlat mer om ett avtal för att förhindra utplacering av vapen i yttre rymden (Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space, PPW). Med en språklig ändring av detta slag kommer man runt det amerikanska argumentet mot PAROS: att en kapprustning ännu inte existerar. PPW-förslaget löser dock inte frågor så som hur man definierar var yttre rymden börjar; vilken typ av vapen som ska förbjudas; eller hur avtalets efterlevnad ska kunna kontrolleras.

Stjärnornas krig (Star Wars)

I mars 2008 är det 25 år sedan USA:s dåvarande president Ronald Reagan höll sitt världsberömda tal om en försvarssköld som skulle "skydda oss från kärnvapenmissiler så som ett tak skyddar en familj från regn". Reagan tillkännagav i talet 1983 sin plan att utveckla ett missilförsvar som skulle skydda USA från sovjetiska kärnvapen och därmed förhindra fientliga kärnvapen att nå USA:s territorium. Det strategiska försvarsinitiativet kom populärt att kallas Star Wars – Stjärnornas krig – efter George Lucas film. Försvarsskölden skulle bestå av både markbaserade och rymdbaserade försvarssystem för att skjuta ner inkommande sovjetiska missiler.

Reagans plan ställde allt USA tänkt kring missilförsvar upp och ned. Redan 1972 hade Sovjetunionen och USA kommit överens om att ett effektivt missilförsvarssystem inte var möjligt, och att byggandet av missilförsvar skulle leda till en kapprustning när staterna skulle försöka bygga fler och fler

missiler för att överträffa varandras försvar. Avtalet om antibalistiska missiler slöts och båda staterna gav upp möjligheten att försvara sig mot den andra sidans kärnvapenbestyckade missiler.¹⁰ Sedan Stjärnornas krig-programmet inleddes har USA löpande utvecklat möjligheterna till ett ballistiskt missilförsvar och man drog sig år 2002 ur antibalistiska missilavtalet (ABM) för att kunna ta sina missilförsvarsplaner ett steg längre utan att bryta mot något avtal.

1 Reaching Critical Will <http://www.reachingcriticalwill.org/legal/paros/parosindex.html>

2 UN Office for Outer Space Affairs <http://www.unoosa.org/oosa/COPUOS/copuos.html>

3 Global Security Institute http://www.gsainstitute.org/gsi/pubs/05_07_space_brief.pdf

4 James Martin Center for Nonproliferation Studies <http://cns.miis.edu/pubs/week/070124.htm>

5 UN Office for Outer Space Affairs <http://www.unoosa.org/oosa/SpaceLaw/outerspt.html>

6 *Weapons of Terror, Freeing the World from Nuclear, Biological and Chemical Weapons*. Weapons of Mass Destruction Commission, slutrapport 2006.

7 Kina och Ryssland, CD workingpaper CD/1779

<http://www.reachingcriticalwill.org/political/cd/papers06/22mayChinaRussia2.pdf>

8 *Weapons of Terror, Freeing the World from Nuclear, Biological and Chemical Weapons*. Weapons of Mass Destruction Commission, slutrapport 2006.

9 Reaching Critical Will <http://www.reachingcriticalwill.org/political/cd/speeches07/topics.html#paros>

10 Union of Concerned Scientists

http://www.ucsusa.org/global_security/missile_defense/star-wars-25th-anniversary.html